

08.10.2021

Група 15

Історія України

Урок 11-12

Тема: Війна більшовицької Росії з УНР

Хід уроку

1. Відносини між УНР та більшовицькою Росією.

УНР узяла курс на розвиток демократичної державності. Відтак право на легальну діяльність мали усі політичні сили, зокрема більшовики. Однак вони не облишали спроб підірвати позиції УЦР, вважаючи основним своїм завданням захоплення влади в Україні. До цього їх підштовхувала також непослідовна внутрішня політика УЦР, яка викликала незадоволення серед частини населення. Водночас на перебіг подій в Україні дедалі більше впливали зовнішньополітичні чинники, насамперед зміщення більшовицької влади в Росії. Натомість УЦР недооцінювала можливостей більшовиків, вважаючи, що вони приречені на швидку поразку. її лідери звернулися до краївих урядів Кубані, Дону, Сибіру, Криму, Молдови із закликом утворити федерацію і сформувати новий уряд федеративної Росії. Однак цим надіям не судилося збутися. Водночас більшовики готували повстання у Києві, однак УЦР зуміла роззброїти збільшовизовані підрозділи та відправити їх до Росії. Частину більшовицьких військ, які рухалися на Київ, перехопив поблизу Вінниці **1-й Український корпус П. Скоропадського**, врятувавши тим самим українську столицю від більшовицького погрому.

4 (17) грудня 1917 р. Раднарком надіслав до Києва «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». У цьому документі за підписами В. Леніна та Л. Троцького було демагогічно заявлено про визнання УНР. Проте, як з'ясувалося далі, — не реально існуючої, якою керувала УЦР, бо власне УЦР більшовицький уряд відмовився визнати. Більше того, він в ультимативній формі сформулював свої вимоги до Центральної Ради. Серед них — відмовитися від спроб перетворити Південно-Західний фронт в Український із підпорядкуванням його Центральній Раді; пропустити більшовицькі війська через Україну на Південний фронт; припинити роззброєння червоногвардійців; заборонити козачим формуванням перейти із фронту на Дон. На роздуми Раднарком відвів 48 годин, а у разі відхилення цих вимог погрожував почати війну проти УНР. Генеральний секретаріат від імені УЦР кваліфікував ультиматум як втручання у внутрішні справи України. Ставало очевидним, що **більшовицький уряд шукає приводу для війни з УНР.**

У цей драматичний момент **4 (17) грудня** у Києві розпочав роботу **Всеукраїнський з'їзд рад**, на якому більшовики планували здійснити внутрішній переворот і захопити владу. Однак їм не вдалося реалізувати цей задум, позаяк більшість депутатів з'їзду висловилася за підтримку УЦР. Розуміючи, що події розвиваються не за їхнім сценарієм, більшовики й частина есерів залишили Всеукраїнський з'їзд рад і перебралися до Харкова. Там вони об'єдналися з учасниками альтернативного з'їзу робітничих і солдатських депутатів, організованого більшовиками Донбасу і Криворіжжя. Цей з'їзд проголосив себе I Всеукраїнським з'їздом рад. **12 (25) грудня** більшістю голосів делегатів було проголошено **Українську Народну Республіку** Рад зі столицею у Харкові та утворено перший більшовицький уряд України — **Народний секретаріат** на чолі з **Федором Сергєєвим (Артемом)**.

Мовою джерела. Із виступу В. Винниченка:

«Ці комісари — люди, відірвані від життя. Вони відвікли від практичного життя, перебуваючи довгий час емігрантами за кордоном. Національних здобутків вони так само не вміють цінувати, як той панич, що не працював тяжко, не вміє цінити кришки хліба. Можна сподіватися, що прийде ще й такий час, коли нам доведеться боронити здобутки революції від загальноросійської реакції, которая неодмінно почнеться, коли впаде правительство народних комісарів.»

2. Перша війна більшовицької Росії з УНР. Проголошення незалежності УНР.

Після відхилення ультиматуму Раднаркому Українська Народна Республіка з 5 (18) грудня 1917 р. перебувала фактично у стані війни з більшовицькою Росією. Захопивши Харків, більшовицькі війська у середині грудня оволоділи важливими залізничними вузлами — Лозовою, Павлоградом, Синельниковим, створивши вигідний плацдарм для вирішальних боїв з УНР. Збройні сили більшовиків складалися з частин регулярної російської армії, які їх підтримували, підрозділів моряків та червоногвардійців промислових центрів України і Росії. Загальне керівництво здійснювало **Володимир Антонов-Овсієнко**. 15 грудня 1917 р. у Києві було сформовано **Особливий комітет з оборони України**. 26 грудня Генеральний секретаріат оголосив про створення армії УНР на засадах добровільності й оплати. Основні сили УЦР розташовувалися на Правобережжі, де стримували наступ на Київ фронтових збільшовизованих частин російської армії. Тому головною опорою УЦР на Лівобережжі стали підрозділи **Вільного козацтва і добровольчі формування**, які створювались уже під час війни. Серед них: **Гайдамацький кіш Слобідської України**, яким командував Симон Петлюра, **Галицько-буковинський курінь січових стрільців** під орудою Євгена Коновалця, **підрозділи генералів Олександра Удовиченка, Костянтина Прісовського тощо**. 25 грудня 1917 р. розпочався загальний наступ більшовицьких військ на УНР. Війська під орудою **Михайла Муравйова** оволоділи Олександрівськом, Катеринославом, Лубнами та іншими містами. Перед ними відкривався шлях на Київ.

Вояки УНР
часів Центральної Ради

9 (22) січня 1918 р., напередодні боїв за Київ, УЦР прийняла **ІV Універсал**, у якому проголосила незалежність УНР; виконавчим органом стала **Рада Народних Міністрів**, якій доручили продовжити переговори з Центральними державами про мир, що розпочала делегація УНР. Прийняття IV Універсалу стало важливою подією у державотворчому процесі України, що свідчила про остаточний розрив з імперським центром. Українське населення сприйняло IV Універсал спокійно, без урочистостей і маніфестацій, як це було раніше. Суспільство було неготовим до таких змін, інертним, байдужим, не вважало більшовиків ворогами. Більшість людей переїмалася нагальними проблемами повсякдення. Тому захистити Київ Універсал не допоміг.

Меморіал битви
під Крутами на
залізничній
станції Крути

Більшовицькі військові підрозділи продовжували нарощувати наступ. Використовуючи перевагу в кількості та озброєнні, діючи жорстоко, загони під командуванням М. Муравйова швидко просувалися до столиці. Символом національної честі став подвиг кількохсот київських студентів та гімназистів на чолі із **Олександром Омельченком і Володимиром Шульгіним**, які **16 (29) січня 1918 р.** неподалік залізничної станції Крути вступили у нерівний бій із переважаючими силами противника й загинули за Україну. Водночас у столиці розпочався заколот окремих частин міського гарнізону і робітників заводу «Арсенал», спрямований проти УНР. Його придушили війська УНР під командуванням С. Петлюри та Є. Коновалця, однак це вже не мало стратегічного значення. Становище УЦР стало критичним. **26 січня 1918 р.** більшовицькі війська увійшли до Києва. УЦР та Рада Народних Міністрів виїхали до Житомира і звідти керували боротьбою з більшовиками. **Причин поразки військ УНР було кілька**. Це, насамперед, ослаблення соціальної опори через повільність, нерішучість у здійсненні соціально-економічних перетворень, що відштовхнуло від УЦР селянство, у той час, коли більшість робітників підтримувала більшовиків; неналежна увага до воєнної політики, збройного захисту державності і, як наслідок, відсутність регулярної і централізованої армії. Свою роль зіграли і високий ступінь

Пам'ятний
хрест героям
Крут на
Аскольдовій
могилі у Києві

організованості та боєздатності більшовицьких військ, її успішна тактика боротьби за владу; вміла соціальна демагогія (маніпулювання інформацією).

Мовою джерела. IV Універсал Української Центральної Ради:

«Однині Українська Народня Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною, вільною, сувереною державою українського народу. Власть у ній буде належати тільки народові України, іменем якого, поки зберуться Українські Установчі збори, будемо правити ми, Українська Центральна Рада ... та наш виконавчий орган, який однині матиме назву Ради Народних Міністрів. В справі земельній комісія... вже виробила закон про передачу землі трудовому народові без викупу. Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважніші галузі торгівлі і всі доходи з неї повернатиме на користь народу... Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша, щоб не було такої дорожнечі... Так само приписуємо встановити державно-народний контроль над всіми банками...»

3. Більшовицько-російська окупація України.

Населення Києва, що дорівнювало на той час 430 тис. осіб, з яких до 20 тис. — військові, солдати та офіцери старої армії, загалом ставилося байдуже до боротьби українців-незалежників із більшовицькими формуваннями. Проросійська налаштована київська громадськість спочатку навіть дещо симпатизувала більшовикам, бо сприймала їх як патріотів-росіян, котрі прагнуть ліквідувати розкол єдиної держави. Проте наступні дії більшовиків засвідчили протилежне. Перші кроки нової влади ознаменувалися **жорстоким терором** проти військових і політичних опонентів

— інтелігенції, юнкерів та пересічних громадян, які не сприймали більшовицьку політику, тому їх вважали ворогами революційної влади. Кількість жертв більшовицького терору в Києві сягнула, за різними підрахунками, від 2 до 5 тис. осіб. Хвиля чітко спрямованого антиукраїнського насильства прокотилася іншими містами і селами України. Людину могли розстріляти за посвідчення Центральної Ради або портрет Т. Шевченка в установі чи у квартирі.

Водночас формувалися більшовицькі органи влади. Із Харкова до Києва переїхав Народний секретаріат, контроль якого поширювався лише на п'ять губерній, окреслених свого часу «Тимчасовою інструкцією». На місцях утворювалися воєнно-революційні комітети (воєнревкоми) як владні структури, оскільки більшовики не наважувалися передати владу радам, у яких переважали меншовики та есери. Тривала реалізація політики розчленування України через утворення регіональних більшовицьких республік: **Донецько-Криворізької, Одеської, Таврійської**. Деякі українські землі увійшли до складу Донської республіки.

Економічна політика передбачала **націоналізацію промисловості, транспорту, фінансів**, які переходили під контроль більшовицької Росії. На селі розгорталась аграрна революція. Селянство громило поміщицькі маєтки, розправлялося з їхніми власниками. Ці дії підтримували більшовики, які закликали до знищенння старого порядку. Водночас вони почали вивозити з України хліб, щоб забезпечити продовольством велике місто Росії. Вилучаючи його у населення, часто застосовували реквізиції і насильство. Такою політикою вони налаштували проти себе мешканців міст і сіл. **Червоногвардійцям успішно протидіяли загони Вільного козацтва**. У деяких районах органи більшовицької влади були знищені відразу після створення.

Запам'ятайте дати і події, пов'язані з ними:

- 4 (17) грудня 1917 р. — надіслано «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради»;
- 4 (17) грудня 1917 р. — почав роботу Всеукраїнський з'їзд рад у Києві;
- 12 (25) грудня 1917 р. — проголошено Українську Народну Республіку Рад у Харкові;
- 9 (22) січня 1918 р. — прийнято IV Універсал УЦР;
- 16 (29) січня 1918 р. — відбувся бій під Крутами;
- 26 січня 1918 р. — більшовики захопили Київ.

Питання для самоперевірки:

1. Що впливало на перебіг подій в Україні від листопада до початку грудня 1917 р.?
2. Коли було прийнято IV Універсал? Що він проголосив?
3. Чому бій під Крутами став символом національної гідності?
4. Які регіональні більшовицькі республіки діяли на території України?
5. Як втілювалася в життя економічна політика більшовиків?

Домашнє завдання:

1. Законспектувати навчальний матеріал
2. Дати відповіді на питання для самоперевірки (письмово)

Рекомендоване відео для перегляду:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=CiQz6uVOZQg>
2. <https://www.youtube.com/watch?v=RYM5VzHeXJ4>

Виконані завдання відправте мені на електронну пошту anastasiamegei@ukr.net. У темі листа вказати номер групи, називу навчальної дисципліни, номер уроку, прізвище та ім'я.